

# نۇرغۇن كەزەم تەپسىلى

(تەپسىرى ئىبنى كەسر)

ئىمام ئىسمائىل ئىبنى ئۆمەر ئىبنى كەسر  
(اللھ رەھمەت قىلسۇن!)  
سۇرە قافتىن - سۇرە ناسقىچە

المصباح المنير  
في تهذيب  
تفسير ابن كثير

6

ئۇيغۇر تەرجىمە مەركىزى

تەرجىمە قىلغۇچىلار:

ئابدۇلغەنى ئابدۇلئەزىز  
مۇھەممەد ئابدۇللاھ قارىم  
مۆمىنجان سىدىق

تەرجىمىگە قاتناشقۇچىلار:

ئابدۇلئەزىز رەھىمتۇللاھ  
يۇسۇف قارىم  
مۇھەممەت ئۆمەر  
ئابلىمىت قارىھاجى

تەرجىمە تەھرىرلىرى:

مۇنەۋۋەر نىياز  
ئابدۇسالام مۇسا  
سابىرجان

رىياسەتچى:

ف. ئەل ئابدۇسسالىم

تەكشۈرۈپ بېكىتكۈچىلەر:

ئابدۇلمەجىد قارىھاجىم  
پروفېسسور. ئابدۇررەھىم قەشقىرى

كومپىيوتېرغا ئالغۇچىلار:

ئا. روزى توختى  
مۇساجان ئابدۇقادىر (بايتاش)

:

:

:

:

:

.

..

.

:

( )

## ئومۇمىي مۇندەرىجە

1.....	51 - سۈرە زارىيات
15.....	52 - سۈرە تۇر
29.....	53 - سۈرە نەجم
51.....	54 - سۈرە قەمەر
69.....	55 - سۈرە رەھمان
87.....	56 - سۈرە ۋاقىئە
111.....	57 - سۈرە ھەدىد
139.....	58 - سۈرە مۇجادەلە
157.....	59 - سۈرە ھەشر
181.....	60 - سۈرە مۇمتەھىنە
189.....	61 - سۈرە سەفى
211.....	62 - سۈرە جۇمۇئە
223.....	63 - سۈرە مۇنافىقۇن
231.....	64 - سۈرە تەغابۇن
241.....	65 - سۈرە تالاق
255.....	66 - سۈرە تەھرىم
269.....	67 - سۈرە مۇلك
281.....	68 - سۈرە قەلەم
297.....	69 - سۈرە ھاققە
309.....	70 - سۈرە مەئارىج
321.....	71 - سۈرە نۇھ
331.....	72 - سۈرە جىن
345.....	73 - سۈرە مۇززەمىل
357.....	74 - سۈرە مۇددە سىسر
369.....	75 - سۈرە قىيامەت
381.....	76 - سۈرە ئىنسان
393.....	77 - سۈرە مۇرسەلات
403.....	78 - سۈرە نەبە
413.....	79 - سۈرە نازىئات
422.....	80 - سۈرە ئەبەسە
431.....	81 - سۈرە تەكۋىر
441.....	82 - سۈرە ئىنقىتار

445	83 - سۈرە مۇتەففىق
453	84 - سۈرە ئىنشاق
459	85 - سۈرە بۇرۇج
467	86 - سۈرە تارىق
471	87 - سۈرە ئەئلا
479	88 - سۈرە غاشىيە
485	89 - سۈرە فەجر
493	90 - سۈرە بەلەد
499	91 - سۈرە شەمس
505	92 - سۈرە لەيل
511	93 - سۈرە زۇھا
515	94 - سۈرە ئىنشىراھ
517	95 - سۈرە تىن
521	96 - سۈرە ئەلەق
527	97 - سۈرە قەدر
533	98 - سۈرە بەيىنە
537	99 - سۈرە زەلزەلە
541	100 - سۈرە ئادىيات
543	101 - سۈرە قارىئە
545	102 - سۈرە تەكاسۇر
549	103 - سۈرە ئەسر
551	104 - سۈرە ھۇمەزە
553	105 - سۈرە فىل
561	106 - سۈرە قۇرەيش
563	107 - سۈرە مائۇن
567	108 - سۈرە كەۋسەر
571	109 - سۈرە كافىرۇن
575	110 - سۈرە نەسر
579	111 - سۈرە مەسەد
583	112 - سۈرە ئىخلاص
589	113 - سۈرە فەلەق
593	114 - سۈرە ناس
597	تەپسىردىكى بەزى شەخسلەرنىڭ قىسقىچە تەرجىمىھالى

659..... دىنى ئاتالغۇلار

665..... مۇندەرىجە

مەككىدە نازىل بولغان سۈرە زارىيات 60 ئايەت

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

وَالذَّارِيَاتِ ذُرُوءًا ﴿١﴾ فَالْحَمَلَاتِ وِقْرًا ﴿٢﴾ فَالْجَارِيَاتِ يُسْرًا ﴿٣﴾ فَالْمَقْسَمَاتِ أَمْرًا ﴿٤﴾ إِنَّمَا  
تُوعَدُونَ لَصَادِقٍ ﴿٥﴾ وَإِنَّ الْآدِينَ لَوْ قَعٌ ﴿٦﴾ وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الْحُبُوكِ ﴿٧﴾ إِنَّكُمْ لَفِي قَوْلٍ مُّخْتَلِفٍ ﴿٨﴾  
يُؤَفِّكُ عَنْهُ مَنَ أُنْفَكِ ﴿٩﴾ قُتِلَ الْخَرَّصُونَ ﴿١٠﴾ الَّذِينَ هُمْ فِي عَمْرَقٍ سَاهُونَ ﴿١١﴾ يَسْطَلُونَ أَيَّانَ يَوْمِ  
الَّذِينَ ﴿١٢﴾ يَوْمَ هُمْ عَلَى النَّارِ يُفْتَنُونَ ﴿١٣﴾ ذُوقُوا فِتْنَتَكُمْ هَذَا الَّذِي كُنْتُمْ بِهٖ تَسْتَعْجِلُونَ ﴿١٤﴾

ناھایتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان اللہ تائالانىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن  
(تۇپراقنى) سوريغۇچى شاماللىرى بىلەن قەسەمكى<sup>(۱)</sup>. (يامغۇرلارنىڭ) ئېغىرلىقىنى كۆتۈرگۈچى  
بۇلۇتلار بىلەن قەسەمكى<sup>(۲)</sup>. (سۇ ئۈستىدە) يېنىك ماڭغۇچى كېمىلەر بىلەن قەسەمكى<sup>(۳)</sup>. ئىشنى (يەنى  
بەندىلەر ئارىسىدا رىزىقلارنى، يۇرتلار ئارىسىدا يامغۇرلارنى) تەقسىم قىلغۇچى پەرىشتىلەر بىلەن  
قەسەمكى<sup>(۴)</sup>. سىلەرگە ۋەدە قىلىنغان (ساۋاب، ئازاب، قىيامەت قاتارلىق) لار ئەلۋەتتە راستتۇر<sup>(۵)</sup>. ياخشى  
ئەمەللەرنى (يامان ئەمەللەرنى) جازالاش چوقۇم بولىدىغان ئىشتۇر<sup>(۶)</sup>. يوللىرى بار ئاسمان  
بىلەن قەسەمكى، (پەيغەمبەر ھەققىدە) سىلەرنىڭ سۆزۈڭلار ھەققىدە خىلمۇخىلدۇر<sup>(۷-۸)</sup>. (اللە تائالانىڭ  
ئىلمىي ئەزەلىسىدە ھىدايەتتىن) بۇرۇۋېتىلگەن ئادەم (قۇرئانغا ۋە مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا ئىمان  
كەلتۈرۈشتىن) بۇرۇۋېتىلىدۇ<sup>(۹)</sup>. كاززاپلارغا لەنەت بولسۇنكى، ئۇلار جاھالەتكە چۆمگەن بولۇپ (ئاخىرەت  
ئىشىدىن) غەپلەتتىدۇر<sup>(۱۰-۱۱)</sup>. ئۇلار رەسۇلۇللەدىن: «قىيامەت قاچان بولىدۇ؟» دەپ سوراپىدۇ<sup>(۱۲)</sup>. ئۇ  
بولسا ئۇلار دوزاختا ئازابلىنىدىغان كۈندۇر<sup>(۱۳)</sup>. (دوزاخقا مۇئەككەل پەرىشتىلەر ئۇلارغا) «سىلەرگە  
قىلىنغان ئازابنى تېتىڭلار، مانا بۇ سىلەر (دۇنيادىكى چېغىڭلاردا) ئالدىراتقان نەرسىدۇر» (دەيدۇ)<sup>(۱۴)</sup>.

قىيامەت ۋە ھېساب بېرىش ھەققىدىكى خەۋەرنىڭ راستلىقىنى تەكىتلەش توغرىسىدا

﴿تۇپراقنى) سوريغۇچى شاماللىرى بىلەن قەسەمكى، (يامغۇرلارنىڭ) ئېغىرلىقىنى كۆتۈرگۈچى  
بۇلۇتلار بىلەن قەسەمكى. (سۇ ئۈستىدە) يېنىك ماڭغۇچى كېمىلەر بىلەن قەسەمكى. ئىشنى (يەنى  
بەندىلەر ئارىسىدا رىزىقلارنى، يۇرتلار ئارىسىدا يامغۇرلارنى) تەقسىم قىلغۇچى پەرىشتىلەر بىلەن  
قەسەمكى﴾.

بەزى تەپسىر شۇناسلار ﴿سۇ ئۈستىدە﴾ يېنىك ماڭغۇچى كېمىلەر بىلەن قەسەمكى دېگەن بۇ ئايەتنىڭ مەنىسىنى: ئۆز پەلەكلىرىدە يەڭگىل ئۈزۈپ تۇرغۇچى يۇلتۇزلار بىلەن قەسەمكى دېگەنلىك بولسۇ، دەيدۇ. بۇ ئايەتكە شۇنداق مەنا بېرىلگەندە بۇ تۆۋەندىن يۇقىرىغا، يۇقىرىدىن ئۇنىڭدىنمۇ يۇقىرىغا تەرەققىي قىلىش (يەنى ئۆرلەش) بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. مەسىلەن: ئەڭ تۆۋەندە شامال بولسۇ، شامالنىڭ ئۈستىدە بۇلۇت بولسۇ، يۇلتۇزلار بۇلۇتتىنمۇ ئۈستىدە بولسۇ. ئىشنى تەقسىم قىلغۇچى پەرىشتىلەر بولسا ئۇنىڭمۇ ئۈستىدە بولۇپ، اللھ تائالانىڭ شەرئەت ۋە تەبىئەتكە دائىر ئەمىرى - پەرمانلىرىنى ئېلىپ چۈشىدۇ.

بۇ ئايەتلەردىكى قەسەملەر اللھ تائالا تەرىپىدىن قىيامەتنىڭ چوقۇم بولىدىغانلىقىغا قىلىنغان قەسەمدۇر، شۇڭا اللھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿سەلەرگە ۋەدە قىلىنغان (ساۋاب، ئازاب، قىيامەت قاتارلىق) لار ئەلۋەتتە راستتۇر﴾ يەنى ئەلۋەتتە راست خەۋەردۇر.

﴿ياخشى ئەمەللەرنى مۇكاپاتلاش، (يامان ئەمەللەرنى) جازالاش چوقۇم بولىدىغان ئىشتۇر﴾ يەنى شەكسىز ئەمەلگە ئاشىدىغان ئىشتۇر.

﴿يوللىرى بار ئاسمان بىلەن قەسەمكى﴾ بۇ ئايەتنى ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما: گۈزەل، كۆركەم، چىرايلىق ۋە تۈپتۈز قىلىپ بىنا قىلىنغان ئاسمان بىلەن بىلەن قەسەمكى دەپ تەپسىر قىلدى. مۇجاھىد، ئىكرەمە، سەئىد ئىبنى جۇبەير، ئەبۇ مالىك، ئەبۇ ساھىل، سۇدى، قەتادە، ئەتتىيە ئەۋفى، رەبىئى ئىبنى ئەنەس ۋە باشقىلارمۇ مۇشۇنىڭغا ئوخشاش تەپسىر قىلدى. زەھەك، مىنھال ئىبنى ئەمرى ۋە باشقىلار: ئاسماننىڭ يوللىرى سۇ، قۇم ۋە ئوت - چۆپلەرنىڭ يىغىندىسىنى شامال ئۇرۇپ يول - يول قىلىۋەتكەن يوللارغا ئوخشايدۇ، دېدى.

بۇ سۆزلەرنىڭ ھەممىسى بىر نەرسىنىڭ گۈزەللىكىنى ۋە كۆركەملىكىنى ئىپادىلەيدۇ. ئاسماننىڭ گۈزەللىكى ئۇنىڭ ئېگىز، سۈپسۈزۈك، قاتمۇ - قات، ناھايىتى پۇختا، ئەتراپلىرى كەڭرى، تۇرغۇن ۋە ھەرىكەتچان يۇلتۇزلار بىلەن ئورالغان، كۈن، ئاي، نۇرلۇق يۇلتۇزلارنىڭ ئىنتىزاملىق ھالدا توختىماستىن ھەرىكەت قىلىپ تۇرغانلىقىدۇر.

### مۇشرىكلارنىڭ خىلمۇ خىل سۆزلىرى توغرىسىدا

اللھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ئى مۇشرىكلار! پەيغەمبەرلەرنى ئىنكار قىلغان ﴿سەلەرنىڭ سۆزۈڭلار ھەقىقەتەن خىلمۇ - خىلدۇر﴾ يەنى سەلەرنىڭ سۆزۈڭلار ئەلۋەتتە خىلمۇ - خىل، تۇراقسىز بولۇپ بىر - بىرى بىلەن ماسلاشمايدۇ ۋە بىر يەردىن چىقمايدۇ. قەتادە بۇ ئايەتنىڭ مەنىسىنى: سەلەرنىڭ سۆزۈڭلار ھەقىقەتەن قۇرئاننى تەستىق قىلىش بىلەن ئۇنى ئىنكار قىلىش ئارىسىدا خىلمۇ - خىلدۇر دېگەنلىك بولىدۇ دەيدۇ.

﴿اللھ ئىلمىي ئەزەلسىدە ھىدايەتتىن بۇرۇۋېتىلگەن ئادەم (قۇرئانغا ۋە مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا ئىمان كەلتۈرۈشتىن) بۇرۇۋېتىلىدۇ﴾ يەنى ئۇلارنىڭ يالغان سۆزى چوقۇم ئازغۇنلار ئارىسىدا تارايدۇ. چۈنكى، ئۇ باتىل سۆزدۇر. شەك - شۈبھىسىزكى قۇرئاننى چۈشەنمەيدىغان، غەپلەتتە قالغان، ھىدايەتتىن بۇرۇۋېتىلگەن، گۇمراھ ئادەملا ئۇ سۆزگە بويسۇنىدۇ. ئۇنىڭ سەۋەبىدىن گۇمراھ بولۇپ كېتىدۇ ۋە قۇرئانغا ئىمان كەلتۈرۈشتىن بۇرۇۋېتىلىدۇ. بۇ ھەقتە اللھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئى كاپىرلار!﴾ شۈبھىسىزكى، سەلەر (اللھ) دوزاخقا كىرىشنى (پۈتۈۋەتكەن) كىشىدىن باشقا ھېچ ئەھدەنى ئازدۇرالماسىلەر، سەلەر چوقۇنۇۋاتقان بۇتلارمۇ ئازدۇرالماسىدۇر<sup>(1)</sup>.

(1) سۈرە سافات 161 — 163 - ئايەتكىچە.

﴿كاززاپلارغا لەنەت بولسۇنكى﴾ مۇجاھىد: بۇ ئايەتتىكى كاززاپلار قىيامەت كۈنى تىرىلدۈرۈلمەيمىز دەپ قايتا تىرىلىشكە ئىشەنمەيدىغان كىشىلەردۇر، دېدى. ئەلى ئىبنى ئەبۇ تەلھە ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىك بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە: قىيامەتتىن شەكلەنگۈچىلەرگە لەنەت بولسۇنكى دېگەنلىك بولسۇن، دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ. شۇنداقلا مۇئاز رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمۇ خۇتبىسىدە: قىيامەتتىن شەك قىلغۇچىلار ھالاك بولسۇن! دەيتتى. قەتادە: ئۆز خاھىشى بويىچە سۆزلىگۈچىلەر غەپلەتتە قالغانلار ۋە گۇمانخورلاردۇر، دېدى.

﴿ئۇلار جاھالەتكە﴾ يەنى كۇفرىغا ۋە شەك - شۈبھىگە ﴿چۆمگەن بولۇپ﴾ (ئاخىرەت ئىشىدىن) غەپلەتلىنىدۇ. ئۇلار رەسۇلۇللاھتىن: «قىيامەت قاچان بولىدۇ؟» دەپ سوراپتۇ. يەنى ئۇلار پەقەت قىيامەتنى ئىنكار قىلغان، ئۇنىڭغا قارشى چىققان، ئۇنىڭدىن گۇمانلانغان ۋە ئۇنىڭ يۈز بېرىشىنى يىراق سانغانلىقى ئۈچۈنلا شۇنداق سۇئالنى سوراپتۇ.

﴿ئۇ بولسا ئۇلار دوزاختا ئازابلىنىدىغان﴾ يەنى كۆيدۈرۈلىدىغان ﴿كۈندۈر﴾ مۇجاھىد بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: ئۇلار دوزاختا خۇددى ئالتۇن ئوتتا ئېرىتىلگەندەك ئېرىتىلىپ ئازابلىنىدۇ. تايا - تەنە ۋە ملامەت قىلىش، كەمسىتىش ۋە مەسخىرە قىلىش ئۈچۈن ئۇلارغا: ﴿سىلەرگە قىلىنغان ئازابىنى تېتىڭلار، مانا بۇ سىلەر (دۇنيادىكى چېغىڭلاردا) ئالدىراتقان نەرسىدۇر (دەيدۇ)﴾ دېيىلىدۇ.

\* \* \* \* \*

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿١٥﴾ ءَاخِذِينَ مِمَّا ءَاتَتْهُمْ رَبُّهُمْ ءِإِيَّاهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذَٰلِكَ مُحْسِنِينَ ﴿١٦﴾ كَانُوا قَلِيلًا مِّنَ ٱلْأَلْبَابِ ﴿١٧﴾ وَمِمَّا يَسْتَحْسِرُونَ ﴿١٨﴾ وَفِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِّلسَّآئِلِ ﴿١٩﴾ وَاللَّخْرَوْمِ ﴿٢٠﴾ وَفِي ٱلْأَرْضِ ءَايَاتٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴿٢١﴾ وَفِي أَنفُسِكُمْ ءَآفَآلٌ لِّتُبْصِرُونَ ﴿٢٢﴾ وَفِي ٱلسَّمَآءِ رِزْقٌ مُّرمٌ ﴿٢٣﴾ وَمَا تَوْعَدُونَ ﴿٢٤﴾ فَوَرَبِّ ٱلسَّمَآءِ وَٱلْأَرْضِ إِنَّهُ لَحَقٌّ مِّثْلَ مَا أَنَّكُمْ تَنطِقُونَ ﴿٢٥﴾

شۈبھىسىزكى، تەقۋادارلار جەننەتلەردە ۋە (ئېقىپ تۇرغان) بۇلاقلارنىڭ ئارىسىدا بولىدۇ<sup>(15)</sup>. ئۇلار پەرۋەردىگارى ئاتا قىلغان نەرسىلەرنى قوبۇل قىلىدۇ، ئۇلار بۇنىڭدىن ئىلگىرى (يەنى دۇنيادىكى چاغدا) ياخشى ئىش قىلغۇچىلار ئىدى<sup>(16)</sup>. ئۇلار كېچىسى ئاز ئۇخلايتتى<sup>(17)</sup>. ئۇلار سەھەرلەردە (پەرۋەردىگارىدىن) مەغپىرەت تىلەيتتى<sup>(18)</sup>. ئۇلارنىڭ پۇل - ماللىرىدا سائىللار ۋە (ئىپپەتلىكىدىن سائىللىق قىلمايدىغان) موھتاجلار ھوقوققا ئىگە ئىدى (يەنى ئۇلار سائىللارغا ۋە موھتاجلارغا سەدىقە قىلاتتى)<sup>(19)</sup>. زېمىندا ۋە ئۈزەڭلاردا اللەغا چىن ئېتىقاد قىلىدىغانلار ئۈچۈن (اللەنىڭ قۇدرىتىنى ۋە بىرلىكىنى كۆرسىتىدىغان) نۇرغۇن ئالامەتلەر بار، (بۇنى) كۆرمەمسىلەر<sup>(20)</sup>. ئاسماندا سىلەرنىڭ رىزىقىڭلار بار، سىلەرگە ۋەدە قىلىنغان ساۋاب بار<sup>(22)</sup>. ئاسماننىڭ ۋە زېمىننىڭ پەرۋەردىگارى بىلەن قەسەمكى، سىلەرگە ۋەدە قىلىنغان نەرسە ئۈزەڭلارنىڭ سۆزلەۋاتقىنىڭلاردەك (يەنى سۆزلىشىشىڭلارنىڭ ئۈزەڭلارغا ئېنىق بولغىنىدەك) ھەقتۇر<sup>(23)</sup>.

تەقۋادارلارنىڭ مۇكاپاتى ۋە ئۇلارنىڭ سۈپەتلىرى توغرىسىدا

اللھ تائالا بۇ ئايەتتە ئۆزىگە تەقۋادارلىق قىلغانلارنىڭ قىيامەت كۈنى بەدبەخت كاپىرلار چېكىۋاتقان ئازاب - ئوقۇبەت، كۆيدۈرگۈچى ئوت ۋە زەنجىر - كىشەنلەر ئازابىنىڭ دەل ئەكسىچە، جەننەتلەردە ۋە ئېقىپ تۇرغان بۇلاقلارنىڭ ئارىسىدا بولىدىغانلىقىدىن خەۋەر بېرىدۇ.

«ئۇلار پەرۋەردىگارى ئاتا قىلغان» نازۇ - نېمەت، خۇشال - خۇراملىق ۋە بەخت - سائادەت قاتارلىق نەرسىلەرنى قوبۇل قىلىدۇ، ئۇلار بۇنىڭدىن ئىلگىرى (يەنى دۇنيادىكى چاغدا) ياخشى ئىش قىلغۇچىلار ئىدى» بۈيۈك اللھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: «ئۇلارغا» «ئۆتكەنكى كۈنلەردە (يەنى دۇنيادىكى چاغلاردا) ياخشى ئەمەللەرنى قىلغانلىقىڭلار ئۈچۈن، خۇشال - خۇرام يەڭلار، ئىچىڭلار» دېيىلىدۇ<sup>(1)</sup>

اللھ تائالا ئۇلارنىڭ قىلغان ياخشى ئىشلىرىنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: «ئۇلار كېچىسى ئاز ئۇخلايتتى» بۇ ئايەت ھەققىدە تەپسىر شۇناسلار ئىككى خىل قاراشتا بولدى. ئۇنىڭ بىرى: ئۇلار كېچىنىڭ ئاز بىر قىسمىنى ئۇخلىماي ئىبادەت بىلەن ئۆتكۈزەتتى. ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما مۇنداق دەيدۇ: ئۇلار ھەر كېچىنىڭ ئاز بىر قىسمىنى بولسىمۇ ئىبادەت بىلەن ئۆتكۈزەتتى. قەتادە، مۇتەررىپ ئىبنى ئابدۇللاھنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئۇلارنىڭ اللھ تائالاغا ناماز ئوقۇمايدىغان كېچىسى ناھايىتى ئاز ئىدى، ئۇلار كېچىنىڭ باش تەرىپىدە ياكى ئوتتۇرىسىدا ناماز ئوقۇيتتى. مۇھەممەد مۇنداق دەيدۇ: ئۇلارنىڭ تاڭ ئاتقانغا قەدەر تەھەججۇد نامىزىنى ئوقۇماي ئۇخلىغان كېچىسى ناھايىتى ئازدۇر. قەتادە مۇشۇنىڭغا ئوخشاش دېدى. ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ۋە ئەبۇ ئالىيە قاتارلىقلار مۇنداق دەيدۇ: ئۇلار شام بىلەن خۇپتەن نامىزىنىڭ ئارىلىقىدا ناماز ئوقۇيتتى. ئىككىنچى خىل قاراش بولسا: ئۇلار كېچىسى ئاز ئۇخلايتتى. ئىبنى جەرىرمۇ بۇ قاراشقا قوشۇلدى.

ھەسەن بەسىرى: «ئۇلار كېچىسى ئاز ئۇخلايتتى» دېگەن ئايەتنىڭ مەنىسىنى ئۇلار كېچىنى قىيام بىلەن ئۆتكۈزەتتى. كېچىسى ئاز ئۇخلايتتى، ئىبادەتتە تىرىشچان بولۇپ، ئۇنى ھەتتا تاڭ سەھەرگە قەدەر سوزاتتى. تاڭ سەھەردە اللھ تائالادىن مەغپىرەت تەلەپ قىلاتتى، دېدى.

ئابدۇللاھ ئىبنى سالام رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مەدىنىگە كەلگەن چاغدا كىشىلەر ئۇنىڭ ئالدىغا ئالدىراپ - تېنەپ كېلىشتى، مەنمۇ شۇ كىشىلەرنىڭ ئىچىدە ئىدىم. مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ چىرايىنى كۆرۈپلا ئۇنىڭ چىرايىنىڭ يالغانچى ئادەمنىڭ چىرايىغا ئوخشىمايدىغانلىقىنى بىلىدىم. مەن ئۇنىڭدىن تۇنجى ئاڭلىغان سۆز ئۇنىڭ: «ئى ئىنسانلار! ئاچ قالغانلارغا تاماق بېرىڭلار، خىش - ئەقىربالارغا سىلە - رەھىم قىلىڭلار، سالامنى ئاشكارا قىلىڭلار، كېچىدە كىشىلەر ئۇخلاۋاتقان چاغدا ناماز ئوقۇڭلار، شۇنداق قىلساڭلار جەننەتكە ئامان - ئېسەن كىرىسىلەر» دېگەن سۆزى بولدى.

ئىمام ئەھمەد، ئابدۇللا ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «جەننەتتە ھەقىقەتەن ئىچىدىن تېشى، تېشىدىن ئىچى كۆرۈنىدىغان ئۆيلەر بار» ئەبۇ مۇسا ئەشئەرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: ئى اللھ نىڭ پەيغەمبىرى! ئۇ ئۆيلەر كىملىرى ئۈچۈن تەييارلانغان؟ دېگەندە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «مۇلايىم سۆز قىلغان، ئاچ قالغانلارغا تائام بەرگەن ۋە كىشىلەر ئۇخلاۋاتقان چاغدا كېچىنى اللھ تائالا ئۈچۈن قىيام بىلەن ئۆتكۈزگەن (يەنى كېچىدە ناماز ئوقۇغان) كىشىلەرگە تەييارلانغان» دېدى.

(1) سۈرە ھاققە 24 - ئايەت.

﴿ئۇلار سەھەرلەردە (پەرۋەردىگارىدىن) مەغپىرەت تىلەيتتى﴾ مۇجاھىد ۋە بىر قانچە كىشىلەر بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە: ئۇلار سەھەرلەردە ناماز ئوقۇيتتى دېگەنلىك بولسۇ، دېدى. باشقا تەپسىر شۇناسلار: ئۇلار كېچىنى قىيام بىلەن (يەنى ناماز ئوقۇش بىلەن) ئۆتكۈزەتتى، مەغپىرەت تەلەپ قىلىشنى سەھەرلەرگە كېچىكتۈرەتتى، دېدى. بۇ ھەقتە ئاللا تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ۋە سەھەرلەردە ئىستىغپار ئېيتقۇچىلاردۇر﴾<sup>(1)</sup> ئەگەر مەغپىرەت نامازنىڭ ئىچىدە تەلەپ قىلىنسا، ئۇ ئەڭ ياخشىدۇر.

ئىمام بۇخارى، مۇسلىم، ئەبۇ داۋۇد، ترمىزى، ئىبنى ماجە ۋە نەسائى قاتارلىقلار بىر تۈركۈم ساھابە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇملاردىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ئاللا تائالا ھەقىقەتەن ھەر كېچىسى كېچىنىڭ ئۈچتىن بىرى قالغاندا دۇنيا ئاسمىنىغا (يەنى بىرىنچى قەۋەت ئاسمانغا) چۈشۈپ تاكى تاڭ يورۇغچىلىك مۇنداق دەيدۇ: گۇناھلىرىغا تەۋبە قىلغۇچى بارمۇ؟ تەۋبىنى قوبۇل قىلىمەن ۋە ئۇنىڭغا مەغپىرەت تەلەپ قىلغۇچى بارمۇ؟ ئۇنىڭغا مەغپىرەت قىلىمەن. مەندىن نەرسە سورىغۇچى بارمۇ؟ ئۇنىڭغا سورىغىنى بېرىمەن بېرىلىدۇ»

كۆپ ساندىكى تەپسىر شۇناسلار ئاللا تائالانىڭ ياقۇب ئەلەيھىسسالامدىن خەۋەر بېرىپ ياقۇبنىڭ ئۆز ئوغۇللىرىغا: «پەرۋەردىگارىدىن سىلەرگە مەغپىرەت تىلەيمەن» دېگەنلىكى ھەققىدىكى ئايىتى توغرىسىدا توختىلىپ: ياقۇب ئۇلارغا مەغپىرەت تەلەپ قىلىشنى سەھەر ۋاقتىغا كېچىكتۈردى، دېگەن.

﴿ئۇلارنىڭ پۇل - ماللىرىدا سائىللار ۋە (ئىپپەتلىكىدىن سائىللىق قىلمايدىغان) موھتاجلار ھوقوققا ئىگە ئىدى (يەنى ئۇلار سائىللارغا ۋە موھتاجلارغا سەدىقە قىلاتتى)﴾ ئاللا تائالا ئۇلارنى ناماز ئوقۇيدىغانلىقى بىلەن سۈپەتلىگەندىن كېيىن يەنە ئۇلارنى زاكات بېرىدىغانلىقى، ياخشىلىق قىلىدىغانلىقى ۋە سىلە - رەھىم قىلىدىغانلىقى قاتارلىق سۈپەتلەر بىلەن مەدھىيەلەپ مۇنداق دېدى: ﴿ئۇلارنىڭ پۇل - ماللىرىدا سائىللار ۋە (ئىپپەتلىكىدىن سائىللىق قىلمايدىغان) موھتاجلار ھوقوققا﴾ يەنى موھتاجلار ئۈچۈن بۆلۈپ قويغان بىر ئۆلۈش نېسبىتىگە (ئىگە ئىدى) ئايەتتە تىلغا ئېلىنغان «سائىلغا» كەلسەك، ئۇنىڭ سائىللىقنى ئاسان بىلىۋالغىلى بولىدىغان كىشىدۇر، ئۇ كىشىلەردىن نەرسە تىلەيدۇ، ئۇنىڭ تېگىشلىك ھەققى بار. «موھتاجلار» غا كەلسەك، ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما ۋە مۇجاھىد: ئۇ ئۆز ئېھتىياجىنى قامداشقا تىرىشىدىغان، لېكىن ئېھتىياجىنى تولۇق قامدىيالمايدىغان، ئىسلامدىمۇ نېسبىتى يوق كىشىدۇر، دېدى. يەنى ئۇنىڭ تۇرمۇشىغا كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن ئىسلام دۆلىتى خەزىنىسىدىن تارقىتىپ بېرىدىغان نېسبە يوق، ئۇ ئۆزىنى بېقىش ئۈچۈن نە كەسپى، نە ھۈنرىمۇ يوق كىشىدۇر. مۆمىنلەرنىڭ ئانىسى ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا: بۇ خىلدىكى موھتاجلار رىزق تەلەپ قىلىپ تىرىشىدىغان، لېكىن تىلىكىگە ئېرىشەلمەيدىغان ۋە كەسپ قىلىش يولى قولايىسىز بولغان كىشىلەردۇر، دېدى. قەتادە ۋە زۆھرى: بۇ ئايەتتىكى موھتاجلار ئىپپەتلىكىدىن كىشىلەردىن ھېچ نەرسە سورىمايدىغان كىشىلەردۇر، دېدى.

ئىمام نەسائى زۆھرىدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ئايلىنىپ يۈرۈپ بىر توغرام ياكى ئىككى توغرام يېمەك بىلەن ۋە ياكى بىر ئىككى تال خورما بىلەن قايتىدىغان كىشى مىسكىن ئەمەس، مىسكىن دېگەن قورسقى تويغۇدەك بىرەر نەرسە تاپالمايدىغان، ئۇنىڭ ئىپپەتلىكىدىن ئۇنىڭغا سەدىقە بېرىلىشى ئۈچۈن ئۇنىڭ موھتاجلىقى مەلۇم بولمايدىغان كىشىدۇر» بۇ ھەدىسنى بۇخارى ۋە مۇسلىمۇ رىۋايەت قىلغان.

(1) سۈرە ئال ئىمران 17 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

اللہ تائالانىڭ زېمىندىكى ۋە ئىنساندىكى ئالامەتلىرى توغرىسىدا

﴿زېمىندا ۋە ئۆزەڭلاردا اللەغا چىن ئېتىقاد قىلىدىغانلار ئۈچۈن﴾ (اللەنىڭ قۇدرىتىنى ۋە بىرلىكىنى كۆرسىتىدىغان) نۇرغۇن ئالامەتلەر بار﴾ يەنى زېمىندا ئۇنى ياراتقۇچىنىڭ بۈيۈكلۈكىنى ۋە ئۇنىڭ ئاجايىپ قۇدرىتىنى كۆرسىتىدىغان نۇرغۇن ئالامەتلەر بار، چۈنكى، اللە تائالا ئۇنىڭدا تۈرلۈك - تۈرلۈك ئۆسۈملۈكلەرنى، ھايۋانلارنى، تۈزلەڭلارنى، تاغلارنى، چۆللەرنى، دەريا - ئۆستەڭلارنى ۋە دېڭىزلارنى ياراتتى. ئىنسانلارنىڭ تىللىرىنى، رەڭلىرىنى، ئۇلارنىڭ تەبىئىتىدىكى خۇلۇق - مەجەز ۋە كۈچ - قۇۋۋەتنى خىلمۇ - خىل قىلىپ ياراتتى. ئۇلارنى ئەقىل، چۈشەنچە، مېڭىش - تۇرۇش، بەختلىك ۋە بەختسىز بولۇش قاتارلىق ئىشلاردا بىر - بىرىدىن پەرقلىق قىلدى. اللە تائالانىڭ ئۇلارنى پۇختا ۋە ناھايىتى ھېكمەتلىك قىلىپ، ھەر بىر ئەزاسىنى ئۆز ئورنىغا، ئۇ موھتاج بولىدىغان جايغا ئورۇنلاشتۇرۇپ يارىتىشىدىمۇ اللە تائالانىڭ قۇدرىتىنى كۆرسىتىدىغان نۇرغۇن ئالامەتلەر بار.

﴿بۇنى﴾ (كۆرمەمسىلەر) بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى ھەققىدە قەتئە: كىمكى ئۆزىنىڭ يارىتىلىشىدا پىكىر يۈرگۈزسە، ئۇ ئۆزىنىڭ ئۆگىلىرىنىڭ ئىبادەت ئۈچۈن ئېگىلىدىغان قىلىپ يارىتىلغانلىقىنى بايقىيالايدۇ، دېدى.

﴿ئاسماندا سىلەرنىڭ رىزىقلىرى﴾ يەنى يامغۇر ﴿بار. سىلەرگە ۋەدە قىلىنغان ساۋاب﴾ يەنى جەننەت ﴿بار﴾ ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما، مۇجاھىد ۋە بىر قانچە كىشىلەر بۇ ئايەتنى شۇنداق تەپسىر قىلغان.

﴿ئاسماننىڭ ۋە زېمىننىڭ پەرۋەردىگارى بىلەن قەسەمكى، سىلەرگە ۋەدە قىلىنغان نەرسە ئۆزەڭلارنىڭ سۆزلەۋاتقىنىڭلاردەك﴾ (يەنى سۆزلىشىڭلارنىڭ ئۆزەڭلارغا ئېنىق بولغىنىدەك) ھەقتۇر﴾ اللە تائالا بۇ ئايەتتە ئۆزىنىڭ ئۇلۇغ زاتى بىلەن قەسەم قىلىپ ئۇلارغا ۋەدە قىلىنغان نەرسە - قىيامەت، ئۆلگەندىن كېيىن تىرىلىش، مۇكاپات ۋە جازا ئىشلىرىنىڭ شەكسىز ئەمەلگە ئاشىدىغانلىقىنى بايان قىلىدۇ. ئۇنىڭ ئەمەلگە ئاشىدىغانلىقى ھەقتۇر، ئۇنىڭدا قىلچە شەك يوقتۇر. سىلەر سۆزلەۋاتقان چاغدا ئۆزەڭلارنىڭ سۆزلەۋاتقىنىڭلاردىن شەك قىلمىغىنىڭلاردەك ۋەدە قىلىنغان ئۇ نەرسىلەردىنمۇ شەك قىلماڭلار. مۇئاۋز رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئەگەر بىرەر نەرسە توغرىلىق سۆزلىسە، ئۇ ھەمراھىغا: سېنىڭ بۇ يەردە بولغىنىڭ ھەقتەك بۇ سۆز چوقۇم ھەقتۇر، دەيتتى.

\* \* \* \* \*

هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ ضَيْفِ إِبْرَاهِيمَ الْمُكْرَمِينَ ﴿٦٤﴾ إِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلِّمًا قَالَ سَلِّمٌ قَوْمٌ مُنْكَرُونَ ﴿٦٥﴾ فَرَاغَ إِلَىٰ أَهْلِهِمْ فَجَاءَ بِعِجْلٍ سَمِينٍ ﴿٦٦﴾ فَقَرَّبَهُمْ إِلَيْهِمْ قَالَ أَلَا تَأْكُلُونَ ﴿٦٧﴾ فَأَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً قَالُوا لَا تَخَفْ وَدَشَّرُوهُ بِغُلْمٍ عَلَيْهِمْ ﴿٦٨﴾ فَأَقْبَلَتْ امْرَأَتُهُ فِي صَرَّةٍ فَصَكَّتْ وَجْهَهَا وَقَالَتْ عَجُوزٌ عَقِيمٌ ﴿٦٩﴾ قَالُوا كَذَلِكَ قَالَ رَبُّكَ إِنَّهُ هُوَ الْحَكِيمُ الْعَلِيمُ ﴿٧٠﴾

(ئى مۇھەممەد!) ساڭا ئىبراھىمنىڭ ھۆرمەتلىك مېھمانلىرىنىڭ خەۋىرى يەتتىمۇ؟<sup>(24)</sup> ئۆز ۋاقتىدا ئۇلار ئىبراھىمنىڭ يېنىغا كىرىپ سالام دەيدى، ئىبراھىم سالامنى ئىلىك ئالدى. (ئىچىدە) «ئاتونۇش ئادەملەرغۇ» دەيدى<sup>(25)</sup> شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئاستا ئائىلىسىگە چىقىپ (پىشۇرۇلغان) بىر سېمىز موزايىنى

ئېلىپ كىرىپ ئۇلارنىڭ ئالدىغا قويۇپ: «يېمەمسىلەر» دېدى<sup>(27.26)</sup>. (ئۇلارنىڭ تاماق يېمىگەنلىكىنى كۆرۈپ) دىلىدا ئۇلاردىن قورقتى، ئۇلار: «قورقمىغىن (بىز پەرۋەردىگارىڭنىڭ ئەلچىلىرىمىز)» دېدى، ئۇلار ئىبراھىمغا بىلىملىك بىر ئوغۇل بىلەن خۇش خەۋەر بەردى<sup>(28)</sup>. ئىبراھىمنىڭ ئايالى سۈرەن سېلىپ كېلىپ (ئەجەپلەنگەنلىكىدىن ئۆزىنىڭ) يۈزىنى كاپاتلاپ: «مەن تۇغماس موماي تۇرسام (قانداق تۇغمەن؟)» دېدى<sup>(29)</sup>. ئۇلار: «پەرۋەردىگارىڭ شۇنداق دېدى. ئۇ ھەقىقەتەن ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر، ھەممىنى بىلگۈچىدۇر» دېدى<sup>(30)</sup>.

### ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ مېھمىنى توغرىسىدا

بۇ قىسسە سۈرە ھۇد بىلەن سۈرە ھىجرىدەمۇ بايان قىلىنغان ئىدى. اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئى مۇھەممەد! ساڭا ئىبراھىمنىڭ ھۆرمەتلىك﴾ يەنى ھۆرمەتكە سازاۋەر قىلىنغان ﴿مېھمانلىرىنىڭ خەۋىرى يەتتىمۇ؟ ئۆز ۋاقتىدا ئۇلار ئىبراھىمنىڭ يېنىغا كىرىپ سالام دېدى، ئىبراھىم سالامنى ئىلىك ئالدى﴾ بىرسى سالام بەرسە، ئۇنىڭغا تېخىمۇ ياخشى سالام بىلەن جاۋاب قايتۇرۇش ئەۋزەلدۇر. اللە تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿سىلەرگە بىرىشى سالام بەرسە، ئۇنىڭغا تېخىمۇ ياخشى سالام بىلەن جاۋاب قايتۇرۇڭلار﴾ (يەنى بىر كىشى ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم دەپ سالام بەرسە، ئۇنىڭغا ئەسسالام ئەلەيكۇم ۋە رەھمەتۇللاھى ۋە بەرەكاتۇھۇ دەڭلار)، ياكى ئۇنىڭ سالامىنى ئەينەن قايتۇرۇڭلار (يەنى ۋە ئەلەيكۇم ئەسسالام دەڭلار)<sup>(1)</sup> شۇڭا ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام ئۇلارغا تېخىمۇ ئەۋزەل سالام بىلەن جاۋاب قايتۇردى ۋە ئىچىدە: ئۇلار ﴿ئاتونۇش ئادەملەرغۇ﴾ دېدى. بۇ شۇنىڭ ئۈچۈندۈركى، ئۇلار جىبرىئىل، مىكائىل ۋە ئىسرافىللاردىن ئىبارەت پەرىشتىلەر بولۇپ ئىبراھىمنىڭ قېشىغا سۆلەتلىك، كېلىشكەن كاتتا يىگىتلەر سۈرىتىدە كەلگەن ئىدى. شۇڭا ئىبراھىم: ئۇلار ﴿ئاتونۇش ئادەملەرغۇ﴾ دېدى.

﴿شۇنىڭ بىلەن ئۇ﴾ ئۇلارغا سەزدۈرمەي چاققانلىق بىلەن ﴿ئاستا ئائىلىسىگە چىقىپ﴾ مېلىنىڭ ئەڭ ئېسىلىدىن پىشۇرۇلغان ﴿بىر سېمىز موزايىنى ئېلىپ كىرىپ﴾ يەنە بىر ئايەتتە: ﴿ئۇ ئۇزاققا قالماي بىر موزايىنى كاۋاپ قىلىپ ئېلىپ كەلدى﴾<sup>(2)</sup> دېيىلگەن.

﴿ئۇلارنىڭ ئالدىغا قويۇپ: «يېمەمسىلەر» دېدى﴾ بۇ ئايەتنىڭ سۆز - ئىبارىسىدە يۇمشاقلىق ۋە بىر نەرسىنى چىرايلىق تەڭلەش ئۇسلۇبى بار. بۇ ئايەت مېھمان كۈتۈشنىڭ ئەدەپ - ئەخلاقلىرىنى تەرتىپلەشتۈرۈپ بېرىدۇ. ئىبراھىم ئۇلارغا سەزدۈرمەستىن ناھايىتى تېزلىكتە تائام كەلتۈردى، ئۇ بىرىنچىدىن سىلەرگە تائام ئېلىپ كېلەي دەپ ئۇلارغا مىننەت قىلماستىن بەلكى ناھايىتى تېزلىكتە ۋە سەزدۈرمەستىن تائام ئېلىپ كەلدى. ئىككىنچىدىن: ئۇ مېلىنىڭ ئەڭ ئېسىلى بولغان كىچىك، سېمىز بىر موزايىنى كاۋاپ قىلىپ ئېلىپ كەلدى. ئۈچىنچىدىن: ئۇ موزايىنى داستىخانغا قويۇپ ئۇلارنى يېقىن كېلىڭلار، دېمەستىن بەلكى موزايىنى ئۇلارنىڭ ئالدىغا يېقىن قويدى. تۆتىنچىدىن: ئۇلارغا سۆزنىڭ قۇلاققا قوپال ئاڭلىنىدىغان بۇيرۇق شەكلىنى ئىشلىتىپ بۇيرۇق بەرمەستىن يۇمشاق ۋە تەكلىپ سۆزىنى ئىشلىتىپ «يېمەمسىلەر» دېدى. بۇ سۆز ئۇسلۇبى گويا بۈگۈنكى كۈندە بىرسىنىڭ ئەگەر پەزىلەتلىك بولۇشىنى، ياخشىلىق قىلىشىنى، سەدىقە بېرىشىنى خالىساڭ شۇنداق قىلغىن، دېگەن مەزمۇنىنى ئىپادىلەيدۇ.

﴿ئۇلارنىڭ تاماق يېمىگەنلىكىنى كۆرۈپ﴾ دىلىدا ئۇلاردىن قورقتى﴾ اللە تائالا بۇ ھەقتە يەنە بىر سۈرىدىكى قىسسە مۇنداق دېگەن: ﴿ئۇلارنىڭ﴾ (يەنى پەرىشتىلەرنىڭ) ئۇنىڭغا قول ئۇزاتمايۋاتقانلىقىنى

(1) سۈرە نىسا 86 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

(2) سۈرە ھۇد 69 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

كۆرۈپ، ئۇلارنى خۇش كۆرمىدى، ئۇلاردىن قورقۇنۇپ قېلىپ، ئۇلار: «قورقمىغىن (بىز رەببىڭنىڭ پەرىشتىلىرى، تاماق يېمەيمىز)، بىز ھەقىقەتەن لۇتنىڭ قەۋمىنى (ھالاك قىلىش ئۈچۈن) ئەۋەتلىدۇق» دېدى. ئۇنىڭ ئايالى (يەنى سارە) بىر تەرەپتە تۇرۇپ (لۇت قەۋمىنىڭ ھالاك بولىدىغانلىقىدىن خۇشاللىنىپ) كۆلدى<sup>(1)</sup> يەنى ئۇنىڭ ئايالى ئۇلارنىڭ ھەددىدىن ئاشقانلىقى ۋە ئاللا تائالاغا ئاسىيلىق قىلغانلىقى ئۈچۈن ئۇلارنىڭ ھالاك بولىدىغانلىقى بىلەن بېرىلگەن خەۋەردىن خۇشال بولدى. شۇ چاغدا پەرىشتىلەر سارەگە ئىسھاق ئاتلىق بالىسى بولىدىغانلىقى بىلەن ۋە ئىسھاقتىن كېيىن كېلىدىغان يەئقۇب ئاتلىق نەۋرىسى بولىدىغانلىقى بىلەن خۇش خەۋەر بەردى. ﴿ئۇ (يەنى سارە): «ۋىيەي! مەن بىر موماي تۇرسام، ئېرىم بىر بوۋاي تۇرسا، تۇغامدىمەن؟ بۇ ھەقىقەتەن قىزىق ئىشقا!» دېدى. ئۇلار: «ئاللا نىڭ ئەمرىدىن (يەنى قۇدرىتىدىن) ئەجەبلىنەمسەن؟ ئاللا نىڭ رەھىمىتى ۋە بەرىكەتلىرى سىلەرنىڭ ئائىلەڭلارغا (يەنى ئىبراھىمنىڭ ئائىلىسىدىكىلەرگە) نازىل بولسۇن. ئاللا ھەقىقەتەن مەدھىيەلەشكە لايىقتۇر، ئۇلۇغلاشقا لايىقتۇر» دېدى<sup>(2)</sup>.

﴿ئۇلار ئىبراھىمغا بىلىملىك بىر ئوغۇل بىلەن خۇش خەۋەر بەردى﴾ ئىبراھىمغا بېرىلگەن خۇش خەۋەر سارەگىمۇ خۇش خەۋەر بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. چۈنكى، بۇ ئوغۇل ئۇ ئىككىسىدىن بارلىققا كېلىدۇ، شۇڭا بۇ ئوغۇل بىلەن ئۇلارنىڭ ھەر ئىككىسىگە خۇش خەۋەر بېرىلدى.

﴿ئىبراھىمنىڭ ئايالى سۈرەن سېلىپ كېلىپ﴾ ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما، مۇجاھىد، ئىكرىمە، ئەبۇسالھ، زەھھاك، زەيد ئىبنى ئەسەلم، سەۋرى ۋە سۇددى قاتارلىقلار: سارە ﴿ۋىيەي!﴾ دېگىنىچە قاتتىق ۋە جاراڭلىق ئاۋازدا سۈرەن سېلىپ كەلدى، دېدى.

﴿ئەجەپلەنگەنلىكىدىن ئۆزىنىڭ﴾ يۈزىنى كاپچاتلاپ ﴿ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما: سارە ئاياللار غەلىتە ئىشتىن ئەجەبلەنگەندەك ئەجەبلىنىپ يۈزىگە كاپچاتلىدى، دېدى. مۇجاھىد ۋە ئىبنى سابىت: سارە قولى بىلەن پىشانىسىگە ئۇردى، دېدى.

﴿مەن تۇغماس موماي تۇرسام (قانداق تۇغمەن؟)﴾ دېدى يەنى سارە: مەن موماي تۇرسام، قانداقمۇ تۇغمەن؟ ھالبۇكى، ياش ۋاقتىدا تۇغماس ئىدىم، ھامىلدارمۇ بولمايتتىم، دېدى.

﴿ئۇلار (يەنى پەرىشتىلەر): «پەرۋەردىگارنىڭ شۇنداق دېدى. ئۇ ھەقىقەتەن ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر ھەممىنى بىلگۈچىدۇر» دېدى﴾ يەنى ئاللا تائالا سىلەرگە تېگىشلىك بولغان كارامەتنى ئوبدان بىلگۈچىدۇر، سۆزلىرىنى ۋە ئىشلىرىنى ھېكمەت بىلەن قىلغۇچىدۇر.

\* \* \* \* \*

﴿ قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ أَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿١﴾ قَالُوا إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَى قَوْمٍ مُّجْرِمِينَ ﴿٢﴾ لِنُرْسِلَ عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِّن طِينٍ ﴿٣﴾ مُّسَوَّمَةً عِندَ رَبِّكَ لِلْمُسْرِفِينَ ﴿٤﴾ فَأَخْرَجْنَا مَن كَانَ فِيهَا مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٥﴾ فَمَا وَجَدْنَا فِيهَا غَيْرَ بَيْتٍ مِّنَ الْمَسْجِدِ ﴿٦﴾ وَتَرَكْنَا فِيهَا آيَةً لِلَّذِينَ يَتَخَفُونَ الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ﴿٧﴾﴾

(1) سۈرە ھۇد 70 — 71 - ئايەتلەر.  
(2) سۈرە ھۇد 72 — 73 - ئايەتلەر.

ئىبراھىم: «ئى ئەلچىلەر! سىلەر نېمە ئىش بىلەن ئەۋەتىلىدىغانلار» دېدى <sup>(31)</sup>. ئۇلار: «بىز ھەقىقەتەن بىر گۇناھكار قەۋمنى (ھالاك قىلىش ئۈچۈن) ئەۋەتلىدۇق (يەنى لۇت قەۋمىنىڭ ئۈستىگە لايىدىن پىشۇرۇلغان تاش ياغدۇرۇش ئۈچۈن ئەۋەتلىدۇق) <sup>(32)</sup>. ئۇلارنىڭ ئۈستىگە پەرۋەردىگارىڭنىڭ دەرگاھىدا (گۇناھى) ھەددىدىن ئاشقۇچىلار ئۈچۈن بەلگە قويۇلغان (يەنى ھالاك قىلىنغۇچىنىڭ ئىسمى يېزىلغان)، لايىدىن پىشۇرۇلغان تاش ياغدۇرۇمىز» <sup>(33-34)</sup>. (ھالاك بولمىسۇن دەپ لۇتنىڭ) شەھىرىدىكى مۆمىنلەرنى (سىرتقا) چىقىرىۋەتتۇق <sup>(35)</sup>. بىز ئۇ شەھەردىن مۇسۇلمانلاردىن پەقەت بىر ئائىلىنىلا تاپتۇق <sup>(36)</sup>. ئۇ شەھەردە قاتتىق ئازابتىن قورقىدىغانلار ئۈچۈن نىشان قالدۇردۇق <sup>(37)</sup>.

پەرىشتىلەرنىڭ لۇتنىڭ قەۋمىنى ھالاك قىلىش ئىشى بىلەن ئەۋەتىلگەنلىكى توغرىسىدا

اللە تائالا ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامدىن خەۋەر بېرىپ مۇنداق دېگەن ئىدى: «ئىبراھىمدىن قورقۇنۇچ يوقالغان ھەمدە خۇش خەۋەر ئۇنىڭغا يەتكەن چاغدا، ئۇ بىز بىلەن لۇتنىڭ قەۋمى توغرىسىدا مۇنازىرىلىشىشكە كىرىشتى. ئىبراھىم بولسا ھەقىقەتەن كۆڭلى كۆكسى كەڭ، كۆپ ئاھ چەككۈچى (يەنى دىلى يۇمشاق)، (ھەممە ئىشتا) اللە غا مۇراجىئەت قىلغۇچى زاتتۇر. (پەرىشتىلەر ئېيتتى) «ئى ئىبراھىم! بۇنى (يەنى لۇت قەۋمى توغرىسىدا مۇنازىرىلىشىشنى) قويغىن، شۈبھىسىزكى، پەرۋەردىگارىڭنىڭ (ئۇلارنى ھالاك قىلىش توغرىسىدىكى) ئەمرى ئاللىقاچان چۈشتى، ئۇلارغا چوقۇم (مۇنازىرىلىشىش ياكى شاپائەت قىلىش بىلەن) قايتۇرغىلى بولمايدىغان ئازاب چۈشىدۇ» <sup>(1)</sup>.

ئىبراھىم: «ئى ئەلچىلەر! سىلەر نېمە ئىش بىلەن ئەۋەتىلىدىغانلار» دېدى. ئۇلار: «بىز ھەقىقەتەن بىر گۇناھكار قەۋمنى (يەنى لۇتنىڭ قەۋمىنى) (ھالاك قىلىش ئۈچۈن) ئەۋەتلىدۇق. ئۇلارنىڭ ئۈستىگە پەرۋەردىگارىڭنىڭ دەرگاھىدا (گۇناھى) ھەددىدىن ئاشقۇچىلار ئۈچۈن بەلگە قويۇلغان» يەنى ھەر بىر تاشقا شۇ تاش سوقىدىغان گۇناھكارنىڭ ئىسمى يېزىلغان (لايىدىن پىشۇرۇلغان تاش ياغدۇرۇمىز» دېدى) اللە تائالا سۈرە ئەنكەبۇتتا مۇنداق دەيدۇ: «ئىبراھىم: «ئۇ شەھەردە لۇت بارغۇ (يەنى لۇتقا ئوخشاش بىر ياخشى پەيغەمبەر تۇرۇۋاتقان شەھەر ئاھالىسىنى قانداقمۇ ھالاك قىلىسىلەر؟)» دېدى. پەرىشتىلەر ئېيتتى: «بۇ شەھەردە بار كىشىلەرنى بىز (يەنى لۇتنى ۋە ئۇنىڭغا ئەگەشكەن مۆمىنلەرنى) ئوبدان بىلىمىز، ئۇنى ۋە ئۇنىڭ ئايالىدىن باشقا كىشىلىرىنى ئەلۋەتتە قۇتۇلدۇرىمىز، پەقەت ئايالى (كۇفرىدا قەۋمىگە ھەمنەپەس بولغانلىقى ئۈچۈن) قېلىپ ھالاك بولغۇچىلاردىن بولىدۇ» <sup>(2)</sup>.

(ھالاك بولمىسۇن دەپ لۇتنىڭ) شەھىرىدىكى مۆمىنلەرنى (سىرتقا) چىقىرىۋەتتۇق» بۇ مۆمىنلەر لۇت ۋە ئۇنىڭ ئايالىدىن باشقا ئائىلىسىدىكى كىشىلەر ئىدى. ئۇنىڭ ئايالى بولسا ھالاك بولغۇچىلار بىلەن بىللە قالدۇرۇلدى. قالدۇرۇلۇپ قويۇلدى.

بىز ئۇ شەھەردىن مۇسۇلمانلاردىن پەقەت بىر ئائىلىنىلا تاپتۇق. ئۇ شەھەردە قاتتىق ئازابتىن قورقىدىغانلار ئۈچۈن نىشان قالدۇردۇق» يەنى ئۇلارغا نازىل قىلىنغان ئازاب - ئوقۇبەت ۋە ساپال تاشلار بىلەن خارابىلىققا ئايلانغان شەھەرنى ۋەز - نەسھەت ئالىدىغانلار ئۈچۈن ئىبرەت قىلىپ قالدۇردۇق. ئۇلارنىڭ جايىنى سېسىق كۆلگە ئايلاندۇرۇۋەتتۇق، ئۇنىڭدا «قاتتىق ئازابتىن قورقىدىغان» مۆمىنلەر ئۈچۈن ئىبرەت بار.

(1) سۈرە ھۇد 74 — 76 - ئايەتكىچە

(2) سۈرە ئەنكەبۇت 32 - ئايەت.



ئۆتسە) يەنى ۋەيران قىلىدىغان بوران ھەر قانداق نەرسىنىڭ يېنىدىن ئۆتسە (ئۇنى چىرىگەن سۆڭەكتەك (تتتا - تالاڭ) قىلىۋېتەتتى) سەئىد ئىبنى مۇسەيب ۋە باشقىلار ئاللاھ تائالانىڭ: (ئۆز ۋاقتىدا ئۇلارغا يامان بوراننى ئەۋەتتۇق) دېگەن ئايىتىنى تەپسىر قىلىپ: ئۇ جەنۇبتىن چىققان بوراندۇر، دېدى. ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم، ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «مەن شەرق شامىلى بىلەن ياردەم بېرىلدىم. ئاد قەۋمى غەرب شامىلى بىلەن ھالاك قىلىندى».

(سەمۇدىنىڭ (قىسسىسىدىمۇ) بىر تۈرلۈك ئالامەت بار، ئۆز ۋاقتىدا ئۇلارغا: «سەلەر ۋاقتلىق پايدىلىنىڭلار» دېدۇق) ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: (سەمۇدقا بولسا توغرا يولنى كۆرسەتتۇق، ئۇلار ھىدايەتتىن كورلۇق (يەنى گۇمراھلىق) نى ئارتۇق بىلدى. قىلمىشلىرى توپەيلىدىن، ئۇلارنى خار قىلغۇچى چاقماق ئازابى ھالاك قىلدى) (1) شۇنداقلا ئاللاھ تائالا بۇ يەردىمۇ مۇنداق دەيدۇ: (سەمۇدىنىڭ (قىسسىسىدىمۇ) بىر تۈرلۈك ئالامەت بار، ئۆز ۋاقتىدا ئۇلارغا: «سەلەر ۋاقتلىق پايدىلىنىڭلار» دېدۇق. ئۇلار پەرۋەردىگارنىڭ ئەمرىگە قارشى چىقتى، ئۇلارنى چاقماق ھالاك قىلدى، ھالبۇكى، ئۇلار (ئازابنىڭ چۈشۈۋاتقانلىقىنى) كۆزلىرى بىلەن كۆرۈپ تۇراتتى) ئۇ مۇنداق يۈز بەردى: ئۇلار ئازابنىڭ چۈشۈشىنى ئۈچ كۈن كۈتتى، ئازاب ئۇلارغا تۆتىنچى كۈنى ئەتىگەندە، تاڭ يورغان مەزگىلدە كەلدى.

(ئۇلار (ئازاب چۈشكەن ۋاقتتا) ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشقىمۇ، ئۆزلىرىنى قوغداشقىمۇ قادىر بولالمىدى) يەنى ئۆزلىرىگە چۈشكەن ئازابتىن قوغدۇنۇشقىمۇ ۋە قېچىپ قۇتۇلۇشقىمۇ قادىر بولالمىدى. غالىب ۋە بۈيۈك ئاللاھ مۇنداق دەيدۇ: ئۇلاردىن (ئىلگىرى نۇھنىڭ قەۋمىنى ھالاك قىلدۇق، ئۇلار ھەقىقەتەن پاسىق قەۋم ئىدى) بۇ قىسسىلەرنىڭ ھەممىسى ئىلگىرىدىكى نۇرغۇن سۈرىلەردە كۆپ قېتىم تەپسىلىي بايان قىلىنغان.

\* \* \* \* \*

وَالسَّمَاءَ بَنَيْنَاهَا بِأَيْدٍ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ ﴿١١﴾ وَالْأَرْضَ فَرَشْنَاهَا فَنِعْمَ الْمَاهِدُونَ ﴿١٢﴾ وَمِن كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿١٣﴾ فَفِرُّوا إِلَى اللَّهِ ۗ إِنَّ لَكُمْ مِّنْهُ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿١٤﴾ وَلَا تَجْعَلُوا مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ ۗ إِنَّ لَكُمْ مِّنْهُ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿١٥﴾

ئاسماننى قۇدرەت بىلەن بەرپا قىلدۇق، بىز ھەقىقەتەن قۇدرەتلىكىمىز (47). زېمىننى پايدۇق، بىز نېمىدېگەن ياخشى يايغۇچىمىز؟ (48). سىلەرنىڭ ئىبەرەت ئېلىشىڭلار ئۈچۈن ھەر بىر نەرسىنى جۈپ ياراتتۇق (49). (ئى مۇھەممەد!) ئېيتقىنكى، «ئاللاھ تەرەپكە قېچىڭلار (يەنى اللەغا ئىلتىجا قىلىڭلار)، مەن ھەقىقەتەن سىلەرگە اللە تەرىپىدىن (كەلگەن) ئوچۇق ئاگاھلاندىرغۇچىمەن» (50). سىلەر باشقا مەبۇدنى اللەغا شىرىك قىلماڭلار، مەن ھەقىقەتەن ئۇنىڭ تەرىپىدىن (كەلگەن) ئوچۇق ئاگاھلاندىرغۇچىمەن» (51).

(1) سۈرە فۇسسەلەت 17 - ئايەت.

اللہ تائالانىڭ ئاسمانلارنى، زېمىننى يارىتىشى ۋە ھەر نەرسىنى جۈپ يارىتىشى اللہ تائالانىڭ بار ۋە بىر ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدىغان دەلىللەر ئىكەنلىكى توغرىسىدا

اللہ تائالا ئۈستۈنكى ۋە تۆۋەنكى ئالەمنى ياراتقانلىقىغا ئىنسانلارنىڭ دىققىتىنى بۇراپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئاسماننى قۇدرەت بىلەن﴾ ئېگىز، بىخەتەر ئۆگزە قىلىپ ﴿بەرپا قىلدۇق، بىز ھەقىقەتەن قۇدرەتلىكىمىز﴾ يەنى قۇدرىتىمىز بىلەن ئۇنى خۇددى قەد كۆتۈرۈپ تۇرغىنىدەك تۇرۇكسىز، ئېگىز ۋە كەڭرى قىلىپ ياراتتۇق. ﴿زېمىننى ياپىدۇق﴾ يەنى ئۇنى مەخلۇقاتلار ئۈچۈن بىپايان قىلدۇق.

﴿بىز نېمىدېگەن ياخشى يايغۇچىمىز؟﴾ يەنى بىز زېمىننى زېمىن ئەھلى ئۈچۈن بىپايان يېيىپ نېمىدېگەن ياخشى قىلدۇق؟ ﴿سىلەرنىڭ ئىبەرەت ئېلىشىڭلار ئۈچۈن ھەر بىر نەرسىنى جۈپ ياراتتۇق﴾ يەنى بارلىق مەخلۇقات جۈپ - جۈپى بىلەندۇر، ئاسمان زېمىن بىلەن، كېچە كۈندۈز بىلەن، كۈن ئاي بىلەن، قۇرۇقلۇق دېڭىز بىلەن، يورۇقلۇق قاراڭغۇلۇق بىلەن، ئىمان كۇفرى بىلەن، ئۆلۈم ھاياتلىق بىلەن، بەختسىزلىك بەخت سائادەت بىلەن، جەننەت دوزاخ بىلەن جۈپتۇر. ھەتتاكى بارلىق ھاياتلار ۋە ئۆسۈملۈكلەرمۇ بىر بىرى بىلەن جۈپتۇر. بۇلارنىڭ ھەممىسى ياراتقۇچىنىڭ بىر ئىكەنلىكىنى، ئۇنىڭ ھېچ شېرىكى يوقلىقىنى بىلىشىڭلار ئۈچۈندۇر.

﴿ئى مۇھەممەد!﴾ ئېيتقىنكى، اللە تەرەپكە قېچىڭلار (يەنى اللەغا ئىلتىجا قىلىڭلار) ھەممە ئىشىلىرىڭلاردا اللە تائالاغا تايىنىڭلار، ﴿مەن ھەقىقەتەن سىلەرگە اللە تەرىپىدىن (كەلگەن) ئوچۇق ئاگاھلاندىرغۇچىمەن. سىلەر باشقا مەبۇدىنى اللەغا شىرىك قىلماڭلار﴾ يەنى اللە تائالاغا ھېچ نەرسىنى شىرىك قىلماڭلار. ﴿مەن ھەقىقەتەن ئۇنىڭ تەرىپىدىن (كەلگەن) ئوچۇق ئاگاھلاندىرغۇچىمەن﴾.

\* \* \* \* \*

كَذَٰلِكَ مَا آتَىٰ آلَٰدِينَ مِن قَبْلِهِم مِّن رَّسُولٍ إِلَّا قَالُوا سَاحِرٌ أَوْ مُجْنُونٌ ﴿٥١﴾ أَتَوَا صَوَابًا بَدِئًا لِّهِمْ قَوْمٌ طَٰغُوتٌ ﴿٥٢﴾ فَتَوَلَّوْا عَنْهُمْ فَأَمَّا أَنْتَ يَا مَلَكُومَ ﴿٥٣﴾ وَذَكَرْنَا فِي ٱلذِّكْرِ تَنفَعُ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿٥٤﴾ وَمَا خَلَقْتُ ٱلْإِنَّسَ وَٱلْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ﴿٥٥﴾ مَا أُرِيدُ مِنْ رِزْقٍ وَمَا أُرِيدُ أَنْ يُطْعَمُونِ ﴿٥٦﴾ إِنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلرَّزَاقُ ذُو ٱلْقُوَّةِ ٱلْمَتِينِ ﴿٥٧﴾ فَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُنُوبًا مِّثْلَ ذُنُوبِ أَصْحَابِهِمْ فَلَا يَسْتَعْجِلُونَ ﴿٥٨﴾ فَوَيْلٌ لِّلَّذِينَ كَفَرُوا مِن يَوْمِهِمُ ٱلَّذِي يُوعَدُونَ ﴿٥٩﴾

ئۇلاردىن ئىلگىرىكى ئۈمىدەتلەرمۇ شۇنداق ئىدى، ئۇلارغا ھەر پەيغەمبەر كەلسە ئۇلار (ئۇنى): «بىر سېھرىگەر ياكى بىر مەجنۇن» دېدى (52). ئۇلار (پەيغەمبەرلەرنى ئىنكار قىلىشنى) بىر - بىرىگە تەۋسىيە قىلىشقانمۇ؟ ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس (يەنى ئۇلار بىر - بىرىگە ئۇنداق تەۋسىيە قىلىشقان ئەمەس) ئۇلار ھەددىدىن ئاشقۇچى قەۋمدۇر (53). ئۇلاردىن يۈز ئۈرۈگىن، سەن مالامەت قىلىنغۇچى ئەمەسسەن (54). ۋەز - نەسىھەت قىلغىن، ۋەز - نەسىھەت مۆمىنلەرگە پايدىلىق (55). جىنلارنى، ئىنسانلارنى پەقەت ماڭا ئىبادەت قىلىش ئۈچۈنلا ياراتتىم (56). ئۇلاردىن مەن رىزىق تىلىمەيمەن ۋە ئۇلارنىڭ مېنى ئوزۇقلاندۇرۇشنى تىلىمەيمەن (57). اللە ھەقىقەتەن ھەممىگە رىزىق بەرگۈچىدۇر، قۇدرەتلىكتۇر،

(اللەنىڭ) قۇۋۋىتى ئارتۇقتۇر<sup>(58)</sup>. (ئۆزلىرىگە) زۇلۇم قىلغانلارنىڭ (ئازابىتىن) ئۆتكەنكى (ھالاك بولغان) دوستلىرىنىڭ نېسىۋىسىدەك نېسىۋىسى بولىدۇ، ئۇلار (ئازابىمغا) ئالدىراتمىسۇن<sup>(59)</sup>. كاپىرلارغا ۋەدە قىلىنغان كۈندىن كاپىرلارغا ۋاي!<sup>(60)</sup>.

ھەر بىر قەۋمنىڭ ئۆز پەيغەمبىرىنى ئىنكار قىلىش يولىنىڭ ئوخشاش ئىكەنلىكى توغرىسىدا اللە تائالا ئۆزىنىڭ پەيغەمبىرى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا تەسەللى بېرىپ مۇنداق دەيدۇ: ئى مۇھەممەد! ئەنە شۇ مۇشرىكلار ساڭا ئېيتقان سۆزلەرنى ئىلگىرىكىلەرمۇ ئۆز پەيغەمبەرلىرىنى ئىنكار قىلىپ ئېيتقان ئىدى. «ئۇلاردىن ئىلگىرىكى ئوممەتلەرمۇ شۇنداق ئىدى، ئۇلارغا ھەر پەيغەمبەر كەلسە ئۇلار (ئۇنى): «بىر سېھرىگەر ياكى بىر مەجنۇن» دەيدى.»

«ئۇلار (پەيغەمبەرلەرنى ئىنكار قىلىشنى) بىر - بىرىگە تەۋسىيە قىلىشقانمۇ؟» يەنى ئۇلارنىڭ بەزىسى بەزىسىگە بۇ سۆزنى تەۋسىيە قىلغانمۇ؟

«ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس (يەنى ئۇلار بىر - بىرىگە ئۇنداق تەۋسىيە قىلىشقان ئەمەس) ئۇلار ھەددىدىن ئاشقۇچى قەۋمدۇر» يەنى ئۇلار ھەددىدىن ئاشقۇچى قەۋمدۇر، ئۇلارنىڭ دىللىرى ھەقىقىي ئىنكار قىلىشتا بىر - بىرىگە ئوخشايدۇ، ئۇلارنىڭ كېيىنكىلىرى گۇيا ئۇلاردىن ئىلگىرى ئۆتكەنلەر ئېيتقانداك سۆزلەرنى قىلىدۇ، اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ: ئى مۇھەممەد! «ئۇلاردىن يۈز ئۈرۈگىن، سەن مالا مەت قىلىنغۇچى ئەمەسسەن» يەنى بۇنداق قىلغىنىڭ ئۈچۈن سېنى ئەيىبلەيمىز.

«ۋەز - نەسەھەت قىلغىن، ۋەز - نەسەھەت مۆمىنلەرگە پايدىلىق» يەنى چىن دىلىدىن ئىمان ئېيتقانلار ۋەز - نەسەھەتتىن چوقۇم پايدىلىنىدۇ.

ئىنسان بىلەن جىننىڭ پەقەت اللە تائالا غىلا ئىبادەت قىلىش ئۈچۈن يارىتىلغانلىقى

توغرىسىدا

«جىنلارنى، ئىنسانلارنى پەقەت ماڭا ئىبادەت قىلىش ئۈچۈنلا ياراتتىم» يەنى مەن ئۇلارنى ئۇلارغا موھتاج بولغانلىقىم ئۈچۈن ئەمەس بەلكى پەقەت ماڭا ئىبادەت قىلىشقا بۇيرۇش ئۈچۈن ياراتتىم. ئەلى ئىبنى ئەبۇتەلھە، ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىڭ «پەقەت ماڭا ئىبادەت قىلىش ئۈچۈنلا ياراتتىم» دېگەن ئايەتنىڭ مەنىسىنى: ئىنسانلار ۋە جىنلار پەقەت ئىختىيارى ياكى مەجبۇرى ھالدا ماڭا ئىبادەت قىلىشنى ئېتىراپ قىلىشلىرى ئۈچۈن ياراتتىم دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ.

«ئۇلاردىن مەن رىزىق تىلىمەيمەن ۋە ئۇلارنىڭ مېنى ئوزۇقلاندۇرۇشىنى تىلىمەيمەن. اللە ھەقىقەتەن ھەممىگە رىزىق بەرگۈچىدۇر، قۇدرەتلىكتۇر، (اللەنىڭ) قۇۋۋىتى ئارتۇقتۇر» بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى مۇنداق: اللە تائالا بەندىلىرىنى ھېچ شېرىكى بولمىغان يالغۇز ئۆزىگىلا ئىبادەت قىلىش ئۈچۈن ياراتتى. كىمكى اللە تائالاغا ئىتائەت قىلسا، اللە تائالا ئۇنىڭغا تولۇق مۇكاپات بېرىدۇ. كىمكى ئۇنىڭغا ئاسسىيلىق قىلسا، ئۇنى قاتتىق ئازابلايدۇ. اللە تائالا بۇ ئايەتتە ئۆزىنىڭ ئۇلارغا موھتاج ئەمەسلىكىنى، بەلكى ئۇلارنىڭ ھەممە ئەھۋاللىرىدا اللە تائالاغا موھتاج ئىكەنلىكىنى خەۋەر قىلىدۇ. اللە تائالا ئۇلارنى ياراتقۇچىدۇر ۋە رىزىق بەرگۈچىدۇر.

ئىمام ئەھمەد، ئەبۇھۈرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ: ئى ئادەم ئەۋلادى ماڭا ئىبادەت قىلىشقا بېرىلگىن، مەن سېنىڭ دىلىڭنى بايلىق بىلەن تولدۇرىمەن، سېنىڭ پېقىر بولۇپ قېلىشىڭنىڭ ئالدىنى

ئالمەن، سەن ئۇنداق قىلمىغان تەقدىردە سېنىڭ دىلىڭنى ئاۋارىچىلىق بىلەن تولدۇرىمەن، پېقىر بولۇپ قېلىشىڭنىڭ ئالدىنى ئالمايمەن» بۇ ھەدىسنى ئىمام تىرمىزى ۋە ئىبنى ماجەمۇ رىۋايەت قىلغان.

﴿ئۆزلىرىگە﴾ زۇلۇم قىلغانلارنىڭ ﴿ئازابىتىن﴾ ئۆتكەنكى ﴿ھالاک بولغان﴾ دوستلىرىنىڭ نېسىۋىسىدەك نېسىۋىسى بولىدۇ، ئۇلار ﴿ئازابىغا﴾ ئالدىراتمىسۇن ﴿يەنى ئۇلار بۇنىڭغا ئالدىراپ كەتمىسۇن، ئۇ شەكسىز ئەمەلگە ئاشىدۇ.﴾ كاپىرلارغا ۋە دە قىلىنغان كۈندىن ﴿يەنى قىيامەت كۈنىدىن﴾ كاپىرلارغا ۋاي! ﴿﴾

شۇنىڭ بىلەن سۈرە زارىياتنىڭ تەپسىرى تۈگىدى. جىمى ھەمدۇسانلار ۋە مەدھىيە اللە تائالاغا مەنسۇپتۇر.